

і/к. 2. Команда армії.

Оп. Ч. 1943 з 27. марта 1916.

Видано з загальною оповісткою
Ч. 78 з 27. марта 1916.

ВКАЗІВКИ ДО УПРАВИ ЯРИН

редрук в виїмках за дозволом ц. к. Товариства
огородничого в Відни.

Ц. і к. 2. Команда армії.

До Q. Оп. Ч. 1943 з 27. марта 1916.

Видано з загальною оповісткою
Ч. 78 з 27. марта 1916.

ВКАЗІВКИ ДО УПРАВИ ЯРИН

Передрук в виїмках за дозволом ц. к. Товариства
огородничого в Відни.

Для попертя управи ярин підчас війни зі сторони війск, заведень і т. и. через дбале використуване многих иноді без управи полишених просторів землі і в ціли обмеження спотребованя средств поживи, котрі тяжше приходить ся набути (мясо, збіже і т. и.) уложено отсі „Вказівки до управи ярин“.

Беручи під увагу відносини, пануючі в армії і мету, котру має ся осягнути, брошура ся має на даній основі заохотити до дальшої праці, щоби управі ярин запевнити відповідний успіх.

В рамках сих вказівок не можна очевидно занимати ся всіми способами управи. Вказівки можуть служити лише як провідні нитки.

В загалї треба зважати при закладаню і веденю яринних городів на слїдуючі основні правила:

1. **Управа ярин** на тїнистих місцях, або на рїнистій землі є марнованєм робучих сил і насїня, при чїм успіх є виключений. Сильно зарослі буряном і запуснені простори дають доперва по кількарічній старанній управі і гноєню добрі зиски.

2. **Штучне наводнюванє** є при управі ярин дуже корисним. Управа піль, котрі без него мусять обходитись удає ся лише на цілком відповідній почві в теплім вогкім положеню.

3. Треба брати **лиш тїльки** ґрунту під управу, скілько можна з силами робучими, стоячими до розпорядимости, обробити. Мале добре оброблене поле принесе більшу користь, як велике, котре є занедбане. Город

яринний о 10 арах (1 ар = 100 м. кв.) може достарчити ярини для пятох людий на цілий рік, вимагає однак рухливої діяльності.

4. Скопанє землі повинно особливо при новині слідувати по змозі вже в осени. При пухкійшій пропускарній землі вистарчить скопанє штихами рискалем глибоко на 30 см. Багнище надає ся під управу ярин доперва по відповіднім здренованю. При копаню землі треба звернути особлившу увагу на визбируванє коріня всіх тревалих бурянів (з трівким корняком), бо вже малі части коріня таких бурянів (пирею, бодяків і т. и.) є спосібні до розростаня.

5. Поодинокі грядки мають бути широкі на 1-20 м. і відділені від себе просто витоптаними стежками, широкими на 30 см. Такий розділ дозволає на вигідну роботу, не забираючи за много землі на стежки.

6. На весняний погній поручає ся компости, що є під рукою, з зігнилим стаєнним обірником. Єго належить лиш так глибоко прикопувати, щоби витворюючі ся амонякові гази не могли уходити, треба го отже лише малою верствою землі прикривати. (Найвисше 12 до 15 см. глибоко орати). За глибоко закопаний гній переминає ся в торф і стає ся для ростин безхосенним. При управі ярин уживає ся майже виключно зьвіря-

чого гною тому, що через те не лиш покриває ся запотребоване поживи рoстин, але також поліпшує ся фізично землю. Многократно захвалюване поливане гноївкою ярин будучих вже в розвитку ділає рішучо зле на їх смак, навіть если гноївка є дуже розріджена. Зладжене компосту повинно по зможі відбувати ся не в глибоких ямах, бо в них недоставало би повітря, потрібного до розкладу. Всі ярини з сильним розростом листя, як приміром роди капусти зносять обильні скількості сьвіжого обірнику; вистане яких б сотнарів на один ар до повного погною. Такі рoстини, яких корінь йде на ярину, тратять при надмірнім гноєнню азотом на смаку і тривалости, длятого бувають управляні найліпше на парцелях, згноєних попередного року, если суть під рукою, без погною, або на компості. На убогих почвах, до котрих треба зачисляти головно новину, погній компостом, або дуже зігнилим обірником, піднесе значно видатність. Без гноєня удають ся цілком добре стручкові ярини, котрі при богатім запасі азоту в земли рoстуть буйно, але насаджують мало стручків.

7. Інспекти до вчасної управи ярин вимагають до свого уладження і обслуги певного досьвіду і суть раціональними лише при інтензивній управі. На виплекане виса-

дків і літної росади поручає ся так звані теплі скрині, котрі можна легко уладити (замість інспектових вікон можна уживати дошок, обложених обірником, або мат).

8. **Росаду** плекає ся для першого весняного садження в згаданих літеплих скринях. Де таких нема під рукою, жде ся з засівом аж доки не настане лагіднійша пора, а тоді засіває ся в теплім охороненім від вітру затишку (рабаті), по змозі на полудневій виставі якогось будинку і т. п. Растини охороняє ся на случай студених ночий через спертє дошок на будинок, або яким иншим накриваючим материялом. Лише не треба росади сіяти за густо, бо инакше видасть хорий і слабуї материял до садження. Тому треба сіяти росаду по змозі рідко. Если покаже ся, що насіне зійшло за густо, то треба єго прорідити, а вимикані рослини посадити на осібних грядках, або если грядок нема, викинути на купу компосту. Если управляє ся рослини на постійнім місци за густо, то пожиток буде меньший, як тоді, коли садженє і управа відбуваєсь в належитих віддаленях. Засіяні грядки мусить ся удержувати постійно вогкими, однак не мокрими, бо ніжні кільчики надзвичайно скоро засихають. Насіня не треба ніколи давати за глибоко в землю, а повинно оно бути при-

крите нею лише на стільки, щоби єго сильніший дощ не змив (около 1 до 1½ цм. глибоко). Підливати треба лише тоді, коли земля здає ся бути висохлою і коли зачинає ся робити шкаралупа.

Висаджуванє росади відбуваєсь найліпше підчас або по дощи; а если не можна єго ся діждати, мусить бути кождий висадок з окрема принамулений. Кожда рослина приходить аж по кільцеві листки в землю, котру треба сильно придавити і у всякім случаю на се уважати, щоби коло корінїв не повстала порожнеча. За глибоке, або за плитке садженє може цілу управу знищити.

9. **Підливанє** мусить ся в сей спосіб відбувати, щоби земля була достаточо пересякнена. При сьвіжім садженю і засївах мусить ся єго часто повторяти, бо они не повинни ніколи цілком висихати. Коли ростини закорінять ся і підростуть, підливає ся рідше, але тим видатнійше; підливає ся тоді радше більше разів безпосередно по собі, щоби вода могла як слід всякнути. При одноразовім сильнім підльляню вода злетить не всякнучи в землю.

10. **Управа ярин на їх постійних місцях** є досить проста і обмежуєсь головно кромі підливаня на пильне сапанє та вичищуванє землі з буряну, а по відповіднім

розвитку рослин, на їх підгортанє. Особлившу увагу треба звернути шкідникам ростин.

Роди ярин, котрі для управи ярин найбільше входять в рахубу і їх годівля.

РОДИ КАПУСТИ.

Они вимагають почви глибокої, багатой в поживні складники мірно привохкої. Тутешна почва надаєсь дуже добре під управу всіх родів капусти. У всіх ярин капусти розріжняємо вчасну управу на літне жниво та пізну управу на осінне жниво і перезимованє. Для першого жнива засїваєсь роди капусти найдальше до 15. цвітня рідко в літеплих інспектах. Коли росада стане ся за великою на місцях посїву, посаджена на ґрунті росте дальше лише дуже поволи. Для пізної управи сїє ся роди капусти від половини цвітня до половини мая, після їх рода і клімату дотичной околиці на добре справлених і по змозі від вітру заслонених грядках рідко на ґрунті. Треба при тім старанно на се уважати, щоби засїяні грядки ніколи за багато не висихали.

Звичайну або **білу капусту** управляє ся на вчасну управу на рівнині і в добрім положеню, а садить ся одну рослину в віддаленю від другої на 40 до 45 см. зі всіх боків. Капусту, там, де нема уладжень до консервованя в сьвіжім стані найкориснійше квасить ся.

Волоска капуста (кель) надає ся дуже добре до вчасної управи. На непригідних (зимнійших) положеннях треба волоску капусту перед настанем більшого зимна по усуненю найбільших зовнішних листів вложити в вохкий пісок в добре провітрюваній пивниці або в інспекті. Відступ при садженю для вчасних сорт виносить 30 до 35 см., для пізних, котрі розростають ся 40 до 45 см.

Каляфіор (Цьвітуха) надаєсь так само до вчасної управи; також для другого засіву (з початку цьвітня) виносить відступ при садженю 50 см. Появляючі ся цьвіто-стани т. зв. рожі мусять бути особливо в літі охоронені перед діланем сонця. Се робить ся найліпше через звязуванє листів повисше цьвітостану. Скоро тільки можна побоюватись сильнійших морозів мусить ся каляфіор переховати на місци призначенім на зимівлю. Також тоті рослини надають ся до того, котрих цьвіто-стани (рожі) єще в цілости не витворились. В тій цілі усуває ся поживкле

листе, решту прикорочує ся, а рослини вбиває ся на місци яснім, забезпеченім від морозу і добре провітрюванім з корінем в вогку землю. Скоро тільки цвітостани витворились, можна їх спожитковувати.

Калярепи висіваєсь на вчасну управу також з початком марта до 15. цвітня. Вчасну управу поручає ся лиш тоді, коли земля вже є добре оброблена. Наколи би так не було, потребують головки за богато часу до розросту, а при тім стають ся легко деревистими (ликавими), бо ся ярина мусить мати спроможність особливо скорого розвитку, коли має зістати делікатною. На новині за се не ручить ся, а радше треба там заждати з засівом аж до кінця цвітня, та тоді управляти, а рослина, посаджена в першій половині мая при тепер вже висшій температурі і при обильнім наводнюваню буде скорше рости. Калярепу можна сіяти до половини червня, що три до чотири тижні, бо при відповідній управі можна єї збирати з поля в яких два місяці по посадженю. Рослини з тих власне висівів садить ся на грядках опорожнених протягом весни і літа з салати, горохів и. т. и. На спотребованє в літі не треба за много на раз управляти, а противно мусить ся вже при посліднім посіві подумати про зимівлю.

Брукви витворюють свої їдомі бульви в половині під землею, а управляє ся їх також як пізнійшу управу по зібраню зелених горохів, вчасної фасолки і т. и. В околицях за надто сухих бувають они так дуже нищені через жуків земних бліх, що їх управа там ся не оплачує. Тутешна понайбільше достаточна вогка почва надає ся цілком добре. Засів робить ся в половині червня на грядках, пересаджуване відбуває ся тогди, коли рослини суть достаточо сильні, а жнива в жовтни. Найліпшим способом зимівлі є в земних кіпцях по усуненю листя. Малим дуже делікатним родом сеї брукви є так звана „майова бруква“. Посів сего рода відбуває ся при кінци марта широкометно на місци на грядках добре згноєних компостом. Єсли ростини стоять за густо, треба стільки їх вимикати, щоби решта мала зі всіх боків 15 см. відступу. Майові брукви можна також садити яко нову управу по иншій ярині на опорожнених місцях єще при кінци липня, треба їх однакож на случай посухи пильно підливати.

Ярини, котрих коріне служить до ужитку.

Під сею збірною назвою розуміє ся цілий ряд ріжних ярин, котрих підземні ча-

сти служать до ужитку. Найважніші роди для управи ярин суть слідуєчі:

Моркви сіє ся як найвчаснійше на весні, скоро земля стане ся спосібною до оброблюваня, рідко в рядах віддалених від себе на 15 до 20 см. від разу на грядках. Насіне потребує довгого часу до скільчення, при чім є єму дуже помічною весняна вогкість. Десять грамів насіня має пересічно яких 5500 зерен, з котрих природно не всі кильчать ся, а також не всі виходять на цілком розвинені рослини, задля чого не повинно ся брати насіня за надто скупю. За густо стоячі рослини прориває ся зараз, як тільки зійдуть так, щоби відступ ростин в рядах виносив 4 до 5 см. З кінцем мая зачинає ся вибирание, при чім вимикає ся завсїгди найсильніші рослини, ошаджуючи по змозі позісталі; решту, позісталу в осени перезимовує ся, тому поручає ся вибрати на се відповідно велику грядку, щоби мати досить материялу на перезимоване. Зимівля моркви відбуває ся або по усуненю натини через вложене до вохкого піску в місци вільнім від морозів, або на місци не вибираючи через накрите соломою або солом'яним гноєм.

Моркви довгі, котрі суть також знаменитим кормом при хові дрібних зьвірят,

управляє ся в подібний спосіб при троха більших відступах.

Петрушку управляє ся в подібний спосіб, як моркви, але на зимівлю вкладає ся єї в той спосіб, що молоді листки визирають з піску.

О особливші відміни цілком не розходять ся.

Бураки цв'іклові. Насїнс садить ся від початку до кінця цв'ітня зараз на місци по два до три зернятка разом, в квадратах о 30 см. довжині боків, а іменно 2 до 3 см. глибоко в землю. Як зійде на однім місци кілька ростин, то промикує ся слабші, а полишає ся сильнійші. Єсли до сеї роботи не можна забратись щідчас дощевої пори, мусить ся опісля добре підільляти. Вимикані ростины можна насаджувати в ті місця, де насїне случайно не зійшло, але такі пересаджувані бураки суть по більшій части дрібнійшій, бо пересаджуване побуджує до творєня бічних корінців.

Селери сіє ся в марті в інспекті, а від половини до кінця мая пересаджує ся на місце в чотирох рядах що 45 см. Земля мусить бути перед тим добре справлена і богато зігнилим гноєм або компостом, або гноївкою підгноєна. Сьвіжій гній ділає дуже зле на смак і тревалість сеї ярини. Осо-

блившу увагу треба звернути на пильне підливане. При вибираню з кінцем жовтня переводити ся маючим очишує ся головки зі всіх старих листків і дрібненьких корінців, а опісля вкладає ся в місци вільнім від морозів до половини в вохкий пісок. 10 грамів містить в собі 11.000 зерен. Редьку управляє ся літну, осінну і зимову. Вже на початку цвітня можна сіяти редьку на добрій, але не сьвіжо зігноєній землі в рядах віддалених на 20 до 30 см. Дає ся завсїгди два до три зерна до одної ямки, а як они зійдуть, усуває ся слабші рослини, полишаючи найсильніші. Зимові редьки сїє ся в той сам спосіб при кінци червня, а вибирає і переховує ся на зимівлю при кінци жовтня так, як інші ярини, яких коріне служить до ужитку.

Редьківці суть найделікатнішими на весні, а управляє ся їх понайбільше також лише в сій порі року, хоть можна їх також пізнійше що 14 днів засївати і так аж до осени вибирати. В шість неділь по засїві можна їх вже споживати, але при довшім стоянню, особливо в літі они легко „трупішіють“. Редьківці сїє ся в відступах 5 до 6 см. зі всіх боків.

Ярини салат вимагають почви вже довший час обробленої і зігноєної та доброго

підливання. При відповіднім поділі можна салати мати до ужитку майже через цілий рік. З причини їх скорого розвитку управляє ся їх понайбільше перед, серед або по інших яринах. На 10 грамів припадає яких 8500 зерен.

Салату головчасту засіваєсь в марті в інспектах, а з початком цвітня висаджуєсь на грядки. При сприяючих умовинах можна єї вибирати під кінець мая. Нові засіви можна робити що 14 днів, бо она також серед літної спеки держить головки замкнені. При кінци липня засіває ся головчасту салату по раз остатний. В тім часі можна троха більше посіяти, бо на повітрію держать ся головки аж до настаня сильного морозу.

Огірки вимагають особливо доброї землі і теплого положеня. Де сих вимог нема, не треба радше займатися управою огірків. Огіркові грядки закладає ся завсїгда в часті города найбільше до сонця звернений, котра повинна бути також троха охоронена від вітру. В половині мая садить ся на кожній грядці в ряді в 25 см. відступі по чотири зерна 2 см. глибоко, а коли рослини зійдуть лишає ся кождоразово лиш найсильнійші, але і тим по розвитку шестого листка відщипуєсь вершок. Єсли має ся спримогу для насіння вибрати рівчик і наповнити

єго доброю, легкою землею, то тим причиняєсь дуже до розкішного розвитку молодих рослин. Пізнійше є конечно пильне підливанє, поленє і обсапуванє. Если має ся до розпорядимости інспект до годівлі висадків, то уживає ся єго через літо з особливою користю на управу огірків. Тому, що скрині інспектові найчастійше з кінцем цвітня опорожняють ся, годує ся висадки насамперед в вазонках, а опісля переносить ся їх до інспекту. Тамже потребують огірки дбайливої управи, що найменше до кінця мая, в котрім то часі вікна знімає ся.

Натину сіє ся в рядах в відступі на 15 см. не за густо. Зриває ся завсїгди найбільші листки по одному, або вишпортує ся пілі рослини, де они стоять за густо. При сильній студени без снігу поручає ся прикривати управу соломою, котру однак при настаючій відволожі зараз знов мусить ся усунути, а при новім морозі знов розпростерти. Натина посіяна в літі легко вистрілює в насінники і тому сіє ся єї під осінь, зиму і весну. Відміни з гранчастим зерном опирають ся в загалі ліпше зимовій студени, як з круглим зерном. Яких 1000 зерен йде на 10 грамів.

Зі стручкових ярин управляє ся у нас найбільше горох і фасолю. Стручкові ярини

удають ся в почві не за горячій, котра повинна бути передовсім, о скільки можна, вільна від бурянів. Поручає ся більше низкі (піші) сорти горохів і фасоль також тому, що не завсїгда легко мож дістати тичок, потрібних для висших сорт.

Горохів розріжняємо три роди, а ті знов мають много відмін. Горохи лускові (гладкі) мають зерно повне, округле. **Горохи цукрові**, котрі можна споживати з лупиною, бо не мають твердого склистого лика, мусять бути зібрані, нім виростуть великі зерна. Майже всі відмини горохів позістають низкі, а сіє ся їх з кінцем марта в рядах в відступі на 25 см., а в рядах в відступі 10—12 см. по три до чотири зерна досить глибоко. Єсли перед посївом вложить ся зерна на часочок до нафти, то они кільчать ся вправді поволїйше, але за те на грядках не чіпляють ся їх так легко птахи.

Фасолі управляє ся і як зелену ярину і для спотребованя сухого зерна. Відмини фасолі суть по найбільшій части піші, а садить ся їх на початку мая в рядах в відступі 15 см. в ямках 4 до 5 см. глибоких. Можна ю садити до кінця червня. **Тичні фасолі** суть взагалі менше витревалі на морози, тому повинно ся садити зерна доперва тогди, коли мине небезпека пізних приморо-

зків. В околицях о острійшим кліматі дає
еще знаний у нас „ясьок“ вдоволяючий ви-
слід і тому обвішують ним звернені до сон-
ця плоти городів і т. п. Тичні відміни садить
ся в чотирокутнику в відступі по 50 см. по
пять до шість зерен 5 до 6 см. глибоко.
В середину приходять тички, застромлені
в землю так, щоби, кінці в горі стояли нав-
хрест; на перехрестю связує ся їх міцно,
щоби могли оперти ся вітрови. Пильне са-
панє грядок і общипуванє вершків паростів
ростин в часі, коли они цвितуть причиняє
ся до піднесеня урожайности, 100 грамів мі-
стить в собі після відміни 140 до 170 зерен
з чого можна собі легко обчислити запо-
требованє насіння.

Цибулі вимагають доброї землі, котра
однак не повинна бути сьвіжо зігноєна; м'ягка
глиняста земля найліпше відповідає їх упра-
ві. Цибулі найвідповіднійше садити побіч
коріневих ярин. Добуває ся їх з насіння, ко-
тре сіє ся в марті в літеплих скринях інспе-
ктових, а висаджує ся в половині мая на
грядки в рядах в відступі на 25 см. (одно-
річна управа). Вибираєсь в вересни, як лише
листе усхло. Пересушена якийсь час на сон-
ци держить ся та цибуля в провітрюванім
і вільнім від морозу сховку дуже добре че-
рез зиму. Часто трафляє ся, що коли літо

є слітне, цибулі не засихають. Можна тогди в половині вересня листе поломати, але вислід залежить від пори і відміни. Найліпше таку цибулю зараз споживати.

Чесник садить ся в той сам спосіб, як цибулю, при чім уживає ся до садження поодиноких зубків з торічних головок.

Помідори вимагають, щоби удали ся доброї землі і теплого положеня. Найліпше садити їх на полудневій виставі будинків, мурів, парканів, або в загалі на найбільше соняшних місцях города, але не повинни знаходити ся близко бараболь, бо хороби одних переносять ся на другі. Засіває ся в марті в інспекті. По достаточнім скріпленю висаджує ся по половині мая в 60 см. відступах з кожного боку на ґрунт. Если рослини можуть бути посажені цри плоті або руштованю з дощок, полишає ся тоді три до чотири гони і привязує ся їх, а всі інші вирізує ся зараз при повставаню вже в вісях листя. Коли рослини стоять свобідно, тоді мусить ся застромити при кожній відповідно сильний палик около 1-50 м. довгий. В сім случаю лишає ся тільки оден однісінький гін, котрий так часто, як сего треба, привязує ся до палика. Всі інші гони общипує ся. В половині червня відщипує ся також середний (головний) гін понад найвисшим

цьвітом. Скоро в осеи можна сподіватись морозів, збирає ся всі еще на палику находячі ся на пів розвинені овочі і, о скільки се є можливим до переведеня, кладе ся до додаткового дозріваня на вікнах в теплій кімнаті або в кухні.

О кухонних яринах можна лиш скільки сказати, що їх управляє ся яко доповнене т. є. там, де як раз найде ся відповідне місце.

